

Páskovka *Cepaea vindobonensis* (Pulmonata: Helicidae) v západních Čechách

The snail *Cepaea vindobonensis* (Pulmonata: Helicidae) in West Bohemia

LIBOR DVOŘÁK¹ & JAROSLAV Č. HLAVÁČ²

¹Městské muzeum Mariánské Lázně, Goethovo náměstí 11, CZ-35301 Mariánské Lázně, e-mail: lib.dvorak@seznam.cz

²Národní muzeum Praha, Zoologické oddělení, Cirkusová 1740, CZ-19300 Praha 9 – Horní Počernice, e-mail: jaroslav_hlavac@nm.cz

DVOŘÁK L. & HLAVÁČ J. Č., 2013: Páskovka *Cepaea vindobonensis* (Pulmonata: Helicidae) v západních Čechách [The snail *Cepaea vindobonensis* (Pulmonata: Helicidae) in West Bohemia]. – Malacologica Bohemoslovaca, 12: 99–104. Online serial at <<http://mollusca.sav.sk>> 8-Dec-2013.

Snail *Cepaea vindobonensis* (C. Pfeiffer, 1828) was recorded at two isolated localities in Marienbad and close to the village of Štítary in the foothills of the Český les Mts. (West Bohemia). While only a single specimen was recorded along a blind railway line near the railway station in Marienbad, the locality by Štítary hosts a rich viable population in rocky steppe vegetation with shrubs at a xeric south-facing steep slope. Further searches in Marienbad were not positive in 2012 and 2013. However, future research is needed to understand if the species occurrence was only accidental or if a stable population lives there. The site Marienbad represents the westernmost record throughout the entire species distribution area and also the location at the highest altitude in the Czech Republic.

Key words: Gastropoda, distribution, ecology, Czech Republic

Úvod

Páskovka žíhaná (*Cepaea vindobonensis* (C. Pfeiffer, 1828)) je typický prvek výslunných strání, lesostepních porostů a xerothermních biotopů. Žije nečíslně také na druhotných stanovištích, jako jsou náspy u tratí, vinice, lomy a podobně (LOŽEK 1948, 1956a). Jedná se o ponticko-panonský prvek, jehož zoogeografické rozšíření zahrnuje od východu severní úpatí Kavkazu, Krym, stepní i lesostepní pásmo na jihu evropské části Ruska a postsovětských republik, na západě zasahuje izolovaně do východní části Německa, souvisleji pak do jižního až středního Polska a severozápadních Čech. Na jihu se Podunajím dostává až k Pasovu, obývá také širokou oblast nížin Rumunska a Maďarska. Všeobecně je rozšířen na balkánském poloostrově (DAM-JANOV & LIKHAREV 1975, KERNEY et al. 1983, LOŽEK 1948, 1956a, WELTER-SCHULTES 2012, WIKTOR 2004). V Evropě nejsevernější, zcela izolovaný nálezy páskovky *Cepaea vindobonensis* byl před několika lety učiněn v Rize v Lotyšsku (STALAŽS et al. 2008).

V České republice obývá *Cepaea vindobonensis* zejména severozápadní a střední Čechy, širokou oblastí Polabí zasahuje až do východních Čech do okolí Opočna, Chocně a Litomyšle, a vyskytuje se průběžně v teplé části střední a jižní Moravy. Jinde v České republice má pouze ojedinělá izolovaná naleziště (LOŽEK 1948, 1956a).

V tomto příspěvku předkládáme zcela nové údaje k výskytům druhu u Štítary a v Mariánských Lázních v západních Čechách spolu s komentářem k rozšíření plže v jihozápadní části České republiky.

Výsledky

Lokalita Štítary

Štítary (čtverec faunistického mapování podle PRUNER & MÍKA (1996) – 6442), Vrch svatého Vavřince, křovinatá skalní step na prudkém jižním srázu (Obr. 1), 49°33'52"N, 12°49'17"E, 410–430 m n. m., 13. 8. 2013, hojný výskyt, L. Dvořák leg. et det., 7 ulit coll. Městské muzeum Mariánské Lázně.

Lokalita nebyla malakologicky studována a získání podrobného nástinu malakocenózy proběhne v některých z příštích vegetačních sezón. Z botanického pohledu se jedná o velice cennou lokalitu, jak uvádí SKALICKÝ (1992) ve svém posudku, který vypracoval pro pracovníky okresního aktivu ochrany přírody v Domažlicích a v Horšovském Týně. Dlouholeté odlesnění této lokality od prehistorických dob a tisícileté využívání biotopu jako pastviny zde zachovalo dvě hlavní skupiny rostlinných společenstev: subxerofilní trávníky svazu *Bromion erecti* a křovinatá společenstva sv. *Prunion spinosae*. Můžeme zde rovněž nalézt společenstva acidofilních trávníků mělkých půd sv. *Hyperico perforati-Scleranthion perennis* a acidofilních suchých trávníků inklinujících ke sv. *Koelerio-Phleion phleoidis*. Také nedávno provedený lichenologický průzkum zde potvrdil řadu pozoruhodných nálezů lišejníků (PEKSA 2010).

Lokalita Mariánské Lázně

Mariánské Lázně (čtverec faunistického mapování podle PRUNER & MÍKA (1996) – 6042), ruderalní stanoviště na

Obr. 1. Biotop *Cepaea vindobonensis* u Štítar. Foto: J. Sladký.
Fig. 1. Habitat of *Cepaea vindobonensis* by Štítary. Photo by J. Sladký.

Obr. 2. Biotop *Cepaea vindobonensis* u Mariánských Lázní. Foto: J. Bartoš.
Fig. 2. Habitat of *Cepaea vindobonensis* near Marienbad. Photo by J. Bartoš.

Obr. 3. *Cepaea vindobonensis* z Mariánských Lázní. Foto: J. Bartoš.

Fig. 3. *Cepaea vindobonensis* from Marienbad. Photo by J. Bartoš.

slepé koleji východně vlakového nádraží Českých drah (Obr. 2), 49°57'19,2"N, 12°41'59"E, 565 m n. m., 31. 8. 2012, 1 živý ex. (Obr. 3), L. Dvořák leg. et det., coll. Městské muzeum Mariánské Lázně.

Z vegetačního pohledu se místo nálezu jeví jako rozvolněné ruderalní xerothermní stanoviště. Byly zde podchyceny tyto taxony (pozn.: determinováno z fotografií): *Arrhenatherum elatius*, *Artemisia vulgaris*, *Cirsium arvense*, *Dactylis glomerata*, *Daucus carota*, *Epilobium* sp., *Galeopsis* sp., *Galium* sp., *Hypericum perforatum*, *Linaria vulgaris*, *Potentilla norvegica*, *Solidago canadensis*, *Taraxacum* sp. a nálet *Betula pendula*.

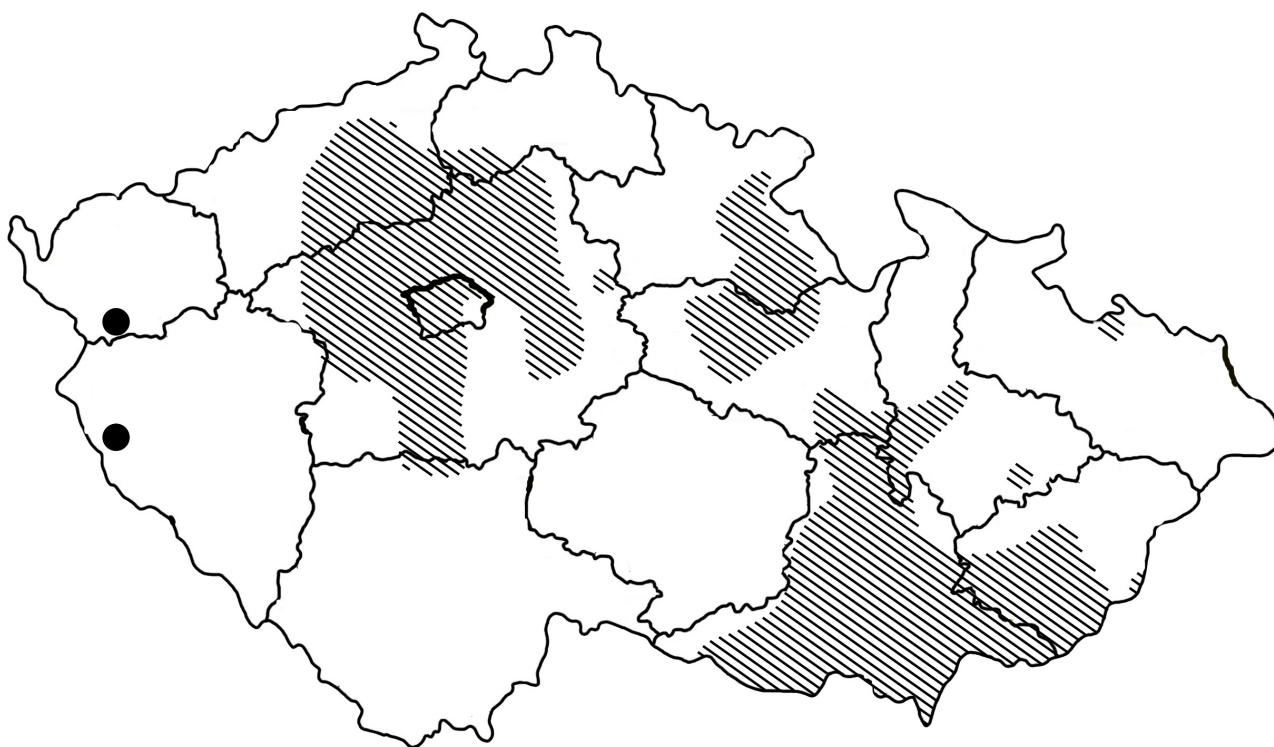
Zjištěný jedinec páskovky *Cepaea vindobonensis* byl nalezen ve smíšené malakocenóze tvořené druhy s různou ekologickou a stanovištní vazbou. Ve společenstvu byly zastoupeny druhy synantropní, druhy pololesní s různou afinitou k vlhkostním podmínkám stanovišť i druhy euryvalentní. Během tří návštěv bylo na lokalitě zjištěno 15 doprovodných druhů: *Cochlicopa lubrica* (O. F. Müller, 1774), *Discus rotundatus* (O. F. Müller, 1774), *Eucobresia diaphana* (Draparnaud, 1805), *Oxychilus draparnaudi* (Beck, 1837), *Deroceras agreste* (Linnaeus, 1758), *Deroceras laeve* (O. F. Müller, 1774), *Deroceras reticulatum* (O. F. Müller, 1774), *Boettgerilla pallens* Simroth, 1912, *Arion distinctus* Mabilie, 1868, *Arion vulgaris* Moquin-Tandon 1855, *Trochulus hispidus* (Linnaeus, 1758), *Urticicola umbrosus* (C. Pfeiffer, 1828), *Cepaea hortensis* (O. F. Müller, 1774), *Cepaea nemoralis* (Linnaeus, 1758) a *Helix pomatia* Linnaeus, 1758. Z uvedeného přehledu je patrné, že páskovku *Cepaea vindobonensis* nedoprovázely žádné druhy obdobných ekologických nároků, tedy

prvky xerothermní ve smyslu vazby na stepní či lesostepní stanoviště, přestože se tato lokalita zřetelně vyznačuje xerothermním rázem.

Fakt, že se nepodařilo nalézt další jedince, může indikovat, že se jednalo o náhodný a efemérní výskyt a živá populace *C. vindobonensis* nemůže patrně u Mariánských Lázní přežít. Jako velmi pravděpodobný způsob, jak se na lokalitu páskovka žíhaná dostala, se jeví výsadek jedince za pomoci vlakové dopravy, a to pravděpodobně z Českého krasu, kde je tento druh velmi hojný.

Diskuze

Lokalita *C. vindobonensis* u Štítar je velmi pozoruhodná svou zoogeografickou polohou naleziště ve vztahu k rozšíření druhu v rámci Čech, neboť je dalece předsumována směrem na jihozápad. Mariánskolázeňská lokalita *C. vindobonensis* je naopak nejzápadnějším místem výskytu v České republice. Shrňme-li v hrubých rysech dosavadní poznatky, tak jádrem jeho rozšíření s vysokou četností nálezů v Čechách je České středohoří a Český kras (LOŽEK 1956a, 1974). V západní polovině vnitřních Čech žije také na Křivoklátsku (LOŽEK 1975), kam však proniká jen na okraj této lesní oblasti, a to od východu z Českého krasu a také od severozápadu z Českého středohoří. Druh dosahuje obecně své severozápadní hranice souvislejšího rozšíření na úpatí Doupovských hor (LOŽEK 1988). Až doposud byla za nejzápadnější lokality výskytu považována naleziště V. Ložka u obcí Kryry a Dvěrce u Nepomyšle na Podbořansku (V. LOŽEK, pers. comm.). Historické zmínky o druhu z lokalit Valeč u Žatce, resp.

Obr. 4. Schematické rozšíření *Cepaea vindobonensis* v České republice.

Fig. 4. Schematic distribution of *Cepaea vindobonensis* in the Czech Republic.

Valeč v Doupovských horách, a také z Trnovan u Žatce a Rakovníka (ULIČNÝ 1892–95, LOŽEK 1948) lze považovat za věrohodné a geograficky odpovídající i našim současným znalostem o rozšíření plže v suchých teplých oblastech při severozápadní hranici výskytu v Čechách, i když nevylučujeme, že se mohlo jednat o ojedinělé nálezy nebo efemérní populace. Námi předkládaný nový nález páskovky v Mariánských Lázních výrazně posouvá výskyt zhruba o 50 km západněji od ověřených nálezů z Podbořanska, nález na vrchu Svatého Vavřince u Štítaru je pak druhým nejzápadnějším výskytem v ČR.

Z oblasti západních Čech považujeme za důležité zmínit údaj o dokladovaném exempláři páskovky *C. vindobonensis* z Klatov, na který narazil J. Hlaváč při revizi sběrů klatovského kantora Karla Čížka, uložených ve sbírkách Zoologického oddělení Západočeského muzea v Plzni (ZČM). Nám známé údaje k lokalitě jsou následující: Klatovy, zahrada domu 555/II, leg. K. Čížek, rok sběru 1976, 1 ex., coll. ZČM. Jednalo se pouze o jednu prázdnou ulitu a její důkladnou konchologickou revizí byl potvrzen druh *C. vindobonensis* (revid. J. Hlaváč & L. Dvořák). Je nutno podotknout, že ulita vykazovala zjevný subrecentní stav zachování schránky. Vzhledem k mírně setřelým barvám a totální absenci matného lesku, který je typickým znakem u schránek živých exemplářů, se domníváme, že tento jedinec nebyl jako dokladový materiál sebrán v živém stavu. Ve starší literatuře z konce 19. století a z prvních desetiletí 20. století narážíme na řadu údajů k výskytům páskovky *C. vindobonensis* na nalezištích, která jsou značně izolovaná od současně známého souvislého rozšíření v Čechách, a to při jeho jihozápadní hranici. Vyjma nikterak blížeji určeného nálezu ještě v západočeských Klatovech (FRANKENBERGER 1910) se výlučně jedná o údaje pocházející z odlehlých lokalit v jižních Čechách – Helfenburk

u Bavorova, Zlatá Koruna (ULIČNÝ 1892–95), Český Krumlov, Adolfovo, Dívčí Kámen (FRANKENBERGER 1910) a Strakonice (PETRBOK 1938). K těmto starým nálezům je třeba přistupovat velmi opatrně, neboť se nikde nedochoval dokladový materiál a nelze se tedy přesně vyjádřit, zda nešlo o případnou záměnu s příbuznou *C. hortensis*. Na tento fakt již v minulosti upozorňoval LOŽEK (1970), přičemž jižním směrem bezpečně doložený výskyt nejvýše proti proudu Vltavy leží u Kamýka. V padesátých letech 20. století se podařilo doložit nové lokality v oblasti Středočeské žulové vrchoviny mimo vltavské údolí. Jednalo se o výskyty ve fytochorionu Petrovické vápence na Sedlčansku mezi obcemi Týnčany a Skoupý (LOŽEK 1956b), které byly i novodobě potvrzeny na základě sběrů J. Hlaváce v letech 2008–2009 a opětovně také L. Juříčkovou v roce 2012. Na dlouhé roky byl Ložkův nález od obce Skoupý na Sedlčansku považován za nejjižnější ověřený výskyt v Čechách, nicméně ještě v několika posledních letech byl učiněn další, jižněji izolovaný nález ve vápencovém lomu u Nerestců na Písecku – v PP Nerestský lom (DITRICH & PECH, nepublikováno, PECH & JUŘÍČKOVÁ 2011), opětovně ověřený J. Hlaváčem v letech 2011–2012. Nerestský lom je tak v současné době vůbec nejjižnější položenou lokalitou *C. vindobonensis* v Čechách. Nová lokalita u Štítaru opět posouvá naše znalosti o rozšíření *C. vindobonensis* v České republice je znázorněno na Obr. 4.

Výskyt *C. vindobonensis* v Mariánských Lázních není pozoruhodný pouze tím, že se jedná o daleko předstunutý výskyt mimo souvislé rozšíření ve středních Čechách, ale také svou nadmořskou výškou. Srovnáme-li tuto lokalitu s vybranými nejvýše položenými nalezišti v rámci ČR, Mariánské Lázně jsou svými 565 m n. m. vůbec nejvýše položenou lokalitou (Tab. 1). Mimo území ČR však

C. vindobonensis stoupá mnohem výše, např. na Gaderu na Slovensku až do výše 1200 m (LOŽEK 1980), v Bulharsku pomístně dokonce až do výšky 1500 m (DAMJANOV & LIKHAREV 1975).

Závěr

Nález páskovky *Cepaea vindobonensis* v Mariánských Lázních představuje izolovaný nejzápadnější a nejvýše položený výskyt na jejích lokalitách v České republice. Vzhledem k tomu, že byl zjištěn pouze jeden živý exemplář, bude snahou v následujících vegetačních sezónách opětovně výskyt potvrdit. Srovnávací průzkum nám umožní rozhodnout, zda se jedná o náhodný dálkový výsadek, který se neuchytil, případně zde bude potvrzen její setrvalý výskyt.

Naopak daleko na jihozápad představený nález bohaté životaschopné populace u Štítar dává naději, že i na jiných obdobných xerothermních stanovištích západních Čech mohou být nalezeny další izolované populace *Cepaea vindobonensis*.

Poděkování

Děkujeme Jaroslavu Bartošovi a Jiřímu Sladkému za pořízené fotografie lokalit, Vojenu Ložkovi za poskytnutí údajů k nepublikovaným nálezům z Českého středohoří, Otakaru Šídovi (NM Praha) za determinaci taxonů rostlin na lokalitě Mariánské Lázně. Hlaváčovy sběry *Cepaea vindobonensis* v Nerestském lomu byly finančně podpořeny projektem NAKI (DF12P01OVV021).

Literatura

- DAMJANOV S. G. & LIKHAREV I. M., 1975: Fauna Bulgarica. 4. Gastropoda terrestria. – Balgarska Akademija na Naukite, Sofia, 425 pp.
- DVOŘÁKOVÁ J., LOŽEK V., HORSÁK M. & PECHANEC V., 2011: Atlas rozšíření suchozemských plžů v CHKO Bílé Karpaty. – Acta Carpathica Occidentalis, Supplementum 1, 124 pp.
- FRANKENBERGER Z., 1910: Měkkýší fauna Šumavy. – Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1910, 13: 91–112.
- JUŘIČKOVÁ L., BERAN L., DVOŘÁK L., HLAVÁČ J. Č., HORSÁK M., HRABÁKOVÁ M., MALTZ T. K. & POKRYZSKO B. M., 2005: Mollusc fauna of the Rychlebské hory (Czech Republic). – Folia Malacologica, 13: 9–23.
- KERNEY M. P., CAMERON R. A. D. & JUNGBLUTH J. H., 1983: Die Landschnecken Nord- und Mitteleuropas. – Verlag Paul Parey, Hamburg und Berlin, 384 pp.
- LOŽEK V., 1948: Prodróm českých měkkýšů. – Příroda a věda, 3: 1–177.
- LOŽEK V., 1954: Měkkýši rezervace Milá u Loun. – Ochrana přírody, 9(10): 310.
- LOŽEK V., 1956a: Klíč československých měkkýšů. – Vydavatelství Slovenskej akademie vied, Bratislava, 437 pp.
- LOŽEK V., 1956b: Hlemýžď *Cepaea vindobonensis* (FÉR.) u Skoupého na Sedlčansku. – Časopis Národního muzea, 125(2): 202–203.
- LOŽEK V., 1970: Stepní plži *Chondrula tridens* (MÜLLER) a *Helicella obvia* (HARTMANN) v jižních Čechách. – Sborník Jihočeského Muzea, Přírodní vědy, 10(2): 73–79.
- LOŽEK V., 1974: Měkkýši Českého krasu z hlediska ochrany přírody. – Bohemia centralis, 3: 163–174.
- LOŽEK V., 1975: Přehled měkkýšů Krivoklátska. – Bohemia centralis, 4: 104–131.
- LOŽEK V., 1980: Souborná zpráva o výzkumu měkkýšů Gaderské a Blatnické doliny. – Ochrana přírody, Výzkumné práce z ochrany přírody, 30: 53–76.
- LOŽEK V., 1988: Páskovka žíhaná – *Cepaea vindobonensis*. – Nika, 9(9–10): 33–34 (209–210).
- PECH P. & JUŘIČKOVÁ L., 2011: Suchozemští plži, pp. 27–37. – In: Bezobratlí postindustriálních stanovišť: Význam, ochrana a management, TROPEK R. & ŘEHOUNEK J. (eds) Calla, České Budějovice, 156 pp.
- PEKSA O., 2010: Exkurze Západočeské pobočky ČBS na Štítarský kopec. – Calluna, Plzeň, 1/15: 5.
- PRUNER L. & MIKA P., 1996: Seznam obcí a jejich částí v České republice s čísly mapových polí pro síťové mapování fauny. – Klapalekiana, 32(Suppl.): 1–115.
- PETRBOK J., 1938: Uliťnatí měkkýši čeští Národního muzea v Praze. – Časopis Národního muzea, CXII, 2: 95–106.
- SKALICKÝ V., 1992: Posudek. – Ms., depon. in: AOPK ČR, Krajské středisko Plzeň, Plzeň, 2 pp., <http://archive.org/details/SkalickyPosudekStitary>
- SLAVÍK B., 1984: Grundlegende Phytochorotypen der Tschechischen Sozialistischen Republik. – Preslia, 56: 241–265.
- STALAŽS A., ŠTEFFEK J. & DREIJERS E., 2008: *Cepaea vindobonensis* (C. Pfeiffer, 1828) in Latvia. – Acta Universitatis Latviensis, 745: 199–203.
- ULIČNÝ J., 1892–95: Měkkýši čeští. – Klub přírodovědecký, Praha, 208 pp.
- WELTER-SCHULTES F. W., 2012: European non-marine molluscs, a guide for species identification. – Planet Poster Editions, Göttingen, A1–A3, 1–679, Q1–G78 pp.
- WIKTOR A., 2004: Ślimaki lądowe Polski. – Mantis, Olsztyn, 302 pp.

Tabulka 1. Přehled nejvýše položených lokalit *Cepaea vindobonensis* v České republice (zahrnut je i nález ze Štítary).
Table 1. List of the highest situated localities of *Cepaea vindobonensis* in the Czech Republic (the record from Štítary is also included).

Oblast (fytochorion)/ phytogeographical area (phytochorotype) (SLAVÍK 1984)	Lokalita / Sites	Nadmořská výška/ Altitude	Zdroj / Resource
Tachovská brázda	Mariánské Lázně	565 m	tato studie
Pálava (Pavlovské kopce)	Děvín	549 m	V. LOŽEK (pers. comm.)
České středohoří	Velemín, jižní svah vrcholové části Ostrého	540 m	V. LOŽEK (pers. comm.)
Bílé Karpaty	Březová	530–535 m	DVOŘÁKOVÁ et al. (2011)
České středohoří	PR Milá	510 m	LOŽEK (1954)
Petrovické vápence	Týnčany, step při JV okraji PP Štola Jarnice	520 m	J. HLAVÁČ (nepubl., 2008–2009)
Bílé Karpaty	Žitková, PR Hutě	520 m	DVOŘÁKOVÁ et al. (2011)
Bílé Karpaty	Březová, PP Dubiny	487–502 m	DVOŘÁKOVÁ et al. (2011)
Střední Povltaví	Zduchovické skály, Solenice	450–500 m	V. LOŽEK (pers. comm.)
Bílé Karpaty	Nová Lhota, potok v obci	497 m	DVOŘÁKOVÁ et al. (2011)
Bílé Karpaty	Strání, SZ obce	480 m	DVOŘÁKOVÁ et al. (2011)
Benešovská pahorkatina (Březnické Podbrdsko)	PP Nerestský lom	460–480 m	O. DITRICH & P. PECH (nepubl.), PECH & JUŘÍČKOVÁ (2011)
Bílé Karpaty	Radějov, PR Kútky	460 m	DVOŘÁKOVÁ et al. (2011)
Rychlebská vrchovina	NPP Na Špičáku	450–480 m	subfossilní ulity, JUŘÍČKOVÁ et al. (2005)
Bílé Karpaty	Javorník, PR Machová	450 m	DVOŘÁKOVÁ et al. (2011)
Plzeňská pahorkatina	Štítary	410–430 m	tato studie